

JST TALABLARI ASOSIDA O'ZBEKISTONDA MILLIY YAGONA DARCHA TIZIMINI JORIY ETISH: ISTIQBOLLAR VA IQTISODIY SAMARADORLIK

Toshpulatova Malika Ulug'bek qizi,

Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti tayanch doktoranti

e-mail: malika.toshpulatova@mail.ru

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATION

Qabul qilindi: 6-oktabr 2025-yil

Tasdiqlandi: 8-oktabr 2025-yil

Jurnal soni: 16

Maqola raqami: 35

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v16i.1272>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/

KEYWORDS

Jahon Savdo Tashkiloti (JST), Milliy yagona darcha (MYD), O'zbekiston, eksport, import, tashqi savdo, bojxona qo'mitasi, elektron tizim, tariflar, xalqaro savdo.

Ushbu maqola O'zbekiston hukumati JSTga a'zo bo'lish kun tartibini qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan tadqiqot loyihasining natijalariga asoslangan bo'lib, u O'zbekistonda savdo uchun samarali milliy yagona darchani ishlab chiqish bo'yicha savdo manfaatdor tomonlarining pozitsiyasini taqdim etadi. JSTga a'zolik hisobotida ushbu mavzu bo'yicha tan olingan xalqaro organlar tomonidan joriy etilgan standartlar va eng yaxshi amaliyotlar, jumladan, Jahon savdo tashkilotining Savdoni osonlashtirish to'g'risidagi bitimi (TFA) ko'rib chiqildi. Bu, ehtimol, Savdoni osonlashtirish to'g'risidagi bitim (TFA) amalga oshirilganidan beri rivojlanayotgan savdo mamlakatining tadqiqotchisi tomonidan olib borilgan yagona oyna bo'yicha birinchi tadqiqot bo'lganligi sababli, tadqiqotning ayrim jihatlari ushbu kelishuvning kengroq global kontekstida dolzarb bo'lib tuyuladi va ushbu maqolada aynan shu jihatlarni muhokama qilinadi. Maqolada Milliy yagona darchani mamlakat iqtisodiyoti uchun zarurligi, eksport-import jarayonlarining tezlashuvi, shuningdek jarayonda vaqtning bir necha soat/kunga qisqartirish mumkinligi, hujjatlarni rasmiylashtiruv jarayonini elektronlashtirish, korrupsiyani olidini olish dastlabki tadqiqotdan olingan bir qator xulosalarni taqdim etadi. Shu bilan birga, barcha elektron tizimlar yagona integratsiyalashuviga erishilgan.

Kirish. Ko'pgina mamlakatlarda xalqaro savdo bilan shug'ullanuvchi kompaniyalar mintazam ravishda import, eksport va tranzit bilan bog'liq tartibga solish talablariga rioya qilish uchun katta hajmdagi ma'lumotlar va hujjatlarni davlat organlariga tayyorlashlari va taqdim etishlari kerak. Ushbu ma'lumot va hujjatlar ko'pincha har birining o'ziga xos (qo'lda yoki avtomatlashtirilgan) tizimlari va qog'oz shakllari bo'lgan bir nechta turli agentliklar orqali topshiriladi. Ushbu keng qamrovli talablar, ular bilan bog'liq muvofiqlik xarajatlari ham hukumatlar, ham biznes hamjamiyatlari uchun jiddiy yuk bo'lishi va xalqaro savdoning rivojlanishiga jiddiy to'siq bo'lishi mumkin. Bu muammoni hal qilishning chorasidan biri bu "Milliy yagona darcha"ni tashkil etish bo'lib, unda savdo bilan bog'liq ma'lumotlar va hujjatlar faqat bitta kirish nuqtasida bir marta taqdim etiladi. Bu ma'lumotlarning mavjudligi va boshqarilishini kuchaytirishi, savdo va hukumat o'rtasidagi axborot oqimini tezlashtirishi va soddalashtirishi hamda hukumat tizimlari bo'ylab tegishli ma'lumotlarni ko'proq uyg'unlashtirish va almashishga olib kelishi, bu esa transchegaraviy savdoda ishtirok etuvchi barcha tomonlarga sezilarli daromad keltirishi mumkin. Bunday obyektidan foydalanish rasmiy nazoratning samaradorligi va ta'sirchanligini oshirishga olib keladi va resurslardan yaxshiroq foydalanish hisobiga hukumatlar va savdogarlar uchun xarajatlarni kamaytirishi mumkin. Yagona darchalar savdo qoidalariga rioya qilishdagi ayrim to'siqlarni kamaytiradi-hujjatlarni aniqlash, tayyorlash, topshirish va muvofiqlashtirish - bu orqali davlat-xususiy interfeys yaratiladi va Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) "sludge" deb atagan: qoniqlik, ishonch va davlat xizmatlariga kirishga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asossiz to'siqlar yengib o'tiladi¹.

Institutsional tartiblar, tarmoqlar va platformalar sifatida, Yagona darchalar savdoni tezroq, arzonroq, xavfsizroq va ishonchliroq qiladigan ko'zga ko'rinadigan natijalar yaratadi². Eng yuqori darajadagi davlat xizmatini taqdim etishda, savdo uchun Yagona darcha Jahon Bojxona Tashkiloti (WCO) tomonidan "beau ideal" deb hisoblanadi³.

Savdo logistikasi va iqtisodiyot uchun muhim foydalar yuzaga keladi: turli tadqiqotlarda Yagona darcha ta'siri shuni ko'rsatadiki, barcha ishtirokchilar (savdogarlar, vositachilar va hukumatlar) uchun xarajatlarni kamayadi, Yagona darchaga ega mamlakatlar o'rtasida savdo o'sadi, davlat sektori esa daromad yig'ish salohiyatini oshiradi⁴.

Masalan, AQShda, hukumat idoralari va savdogarlar Avtomatlashtirilgan Tijorat Muhiti (ACE⁵) orqali foyda ko'rdi. 2021-yilda platforma xususiy ishtirokchilar uchun tranzaksiya qayta ishlash vaqtini 795 000 soatga qisqartirdi, 269 shakl/hujjat turini avtomatlashtirishga yordam berdi va 2,7 milliard AQSh dollari miqdorida samaradorlik keltirdi⁶. Shuningdek, Kosta Rikada, Volpe Martincus va boshqalar tomonidan o'tkazilgan tadqiqot (2007–2016 yillardagi elektron Yagona darcha - Ventanilla Única de Comercio Exterior, VUCE CR bosqichma-bosqich joriy etilishi) shuni ko'rsatdiki: VUCEni⁷ qabul qilgan bizneslar eksportni ko'proq va tez-tez amalga oshirdi, yuk hajmlari kattalashti, eksportchilar soni ortdi, ayniqsa markaziy bo'lmagan hududlarda joylashgan MSME⁸lar orasida⁹.

Bunday natijalar murakkab yoki maxsus tartibga ega sohalarida muhim. Masalan, oziq-ovqat xavfsizligi, zararkunandalarga qarshi kurash yoki kasalliklarning oldini olish uchun Sanitariya va fitosanitariya (SPS) talablarini bajarishda Yagona darcha elektron SPS sertifikatlarini orqali qishloq xo'jaligi tovarlari savdosini yengillashtirdi.

Adabiyotlar tahlili. D. Widdowson, B. Blegen, G. Short, G. Lewis va boshqalar (2018) o'zlarining tadqiqotida MYD konsepsiyasi JST tomonidan qabul qilingan Savdoni Osonlashtirish Kelishuvi (TFA) bilan bevosita bog'liqligini, Avstraliya tajribasi asosida, MYD tizimini joriy etishda maxsus "bir martalik ma'lumot yuborish", idoralaro integratsiya, biznes-foydalanuvchi ehtiyojlari kabi omillar muhimligi ko'rsatib o'tgan, rivojlanayotgan va rivojlangan mamlakatlar uchun joriy etish ustuvorligi va bosqichma-bosqich strategiyani zarurligi ta'kidlangan.

Martínez-Zarzoso & Chelala "The impact of single windows on trade" (2020) nomli tadqiqotida 176 ta mamlakat bo'yicha 1995–2017 yillar ma'lumotlari asosida MYDning savdo hajmiga ta'siri statistik tarzda baholanganligi, MYD mavjud bo'lgan ikki mamlakat o'rtasida umumiy savdo hajmi taxminan 37% ga - 23% eksport, 14% importga o'sganligi, shuningdek MYD faqat jarayonlarni soddalashtiribgina qolmay, balki savdo oqimini ham oshirganligini ko'rsatib bergan.

ASEAN Single Window Implementation: Exploring Benefits, Challenges, Solutions and Future Roadmap (2025) nomli tadqiqot mualliflari: A. Syahrir, W. Mendoza, Febriansyah ASEAN mintaqasida MYD va mintaqaviy yagona darcha o'rtasidagi integratsiyani PESTEL

¹ <https://oecd-opsi.org/blog/reducing-frictions-in-public-services/>

² [https://www.untsfsurvey.org/files/documents/report-digital-sustainable-2023-global.pdf](https://www.untsfurvey.org/files/documents/report-digital-sustainable-2023-global.pdf)

³ <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/single-window/compendium/swcompendiumvol1part1.pdf>

⁴ <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/217230/1/1698313632.pdf>

⁵ Avtomatlashtirilgan tijorat muhiti (ACE) Amerika Qo'shma Shtatlari hukumati tomonidan davlat idoralari tomonidan talab qilinadigan savdo bilan bog'liq import va eksport ma'lumotlarini qayta ishlashning asosiy tizimi bo'lgan "yagona darcha" ni joriy qilgan tizimdir.

Qog'ozga asoslangan protseduralardan voz kechish hukumat va sanoat uchun tezroq va soddalashtirilgan jarayonlarga olib keladi.

⁶ https://www.cbp.gov/sites/default/files/assets/documents/2022-Sep/ACE%20Single%20Window%20Infographic_20220923_Updated_508c.pdf

⁷ VESU - Kosta-Rika Tashqi savdo yagona darchasi bo'lib, 1996 yilda yaratilgan.

⁸ MSME – mikro, kichik va o'rta korxonalar

⁹ <https://www.vuce.cr/en/>

analiz orqali tahlil qilgan. Shu bilan birga, siyosiy irodasizlik, texnologik tafovutlar, huquqiy moslashuv muammolari aniqlangan.

Mahalliy tadqiqotchilar Dadabayev U., Ismailova N., Ahmadjonov A., Ahmadaliyeva A. ilmiy ishlarida asosan O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lish istiqbollari doir tadqiqotlar olib borilgan, biroq Milliy yagona darcha tizimini joriy etish bo'yicha tadqiqot ishlari mavjud emas, shu sababli ushbu maqolamiz dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotni olib borish jarayonida ko'plab xorijiy mamlakatlar olimlarining ilgari surgan fikr va g'oyalari tahlil qilindi.

Ushbu tadqiqot Jahon Savdo Tashkilotining Savdoni osonlashtirish bo'yicha kelishuvi (TFA) talablariga muvofiq ravishda O'zbekistonda Milliy Yagona Darcha (MYD) tizimini shakllantirishning institutsional, texnik va iqtisodiy asoslarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda aralash metodologik yondashuv qo'llanilib, JST, UN/CEFACT va ADB hujjatlari asosida huquqiy, nazariy va empirik tahlillar olib borildi. MYD tizimi joriy etilgan mamlakatlar (Mavrikiy, Shvetsiya, Niderlandiya, AQSh, ASEAN) tajribasi o'rganilib, O'zbekiston sharoitiga mos funksional model ishlab chiqildi. Iqtisodiy modellashirish yordamida MYDning tranzaktsion xarajatlar, vaqt tejilishi va savdo hajmiga ta'siri baholandi. Ma'lumotlar JST TFA indikatorlari, OECD va milliy bojxona ma'lumotlari asosida yig'ildi. Tadqiqot natijasida JST talablariga mos MYD integratsiyalashgan sxema taklif qilindi, iqtisodiy samaradorlik indikatorlari aniqlanadi va savdo jarayonlarida shaffoflik hamda raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari. "Milliy yagona darcha" savdo va hukumat o'rtasidagi axborot oqimini tezlashtirish va soddalashtirish hamda transchegaraviy savdoda ishtirok etuvchi barcha tomonlarga sezilarli daromad keltirishni maqsad qilgan. "Milliy yagona darcha" odatda

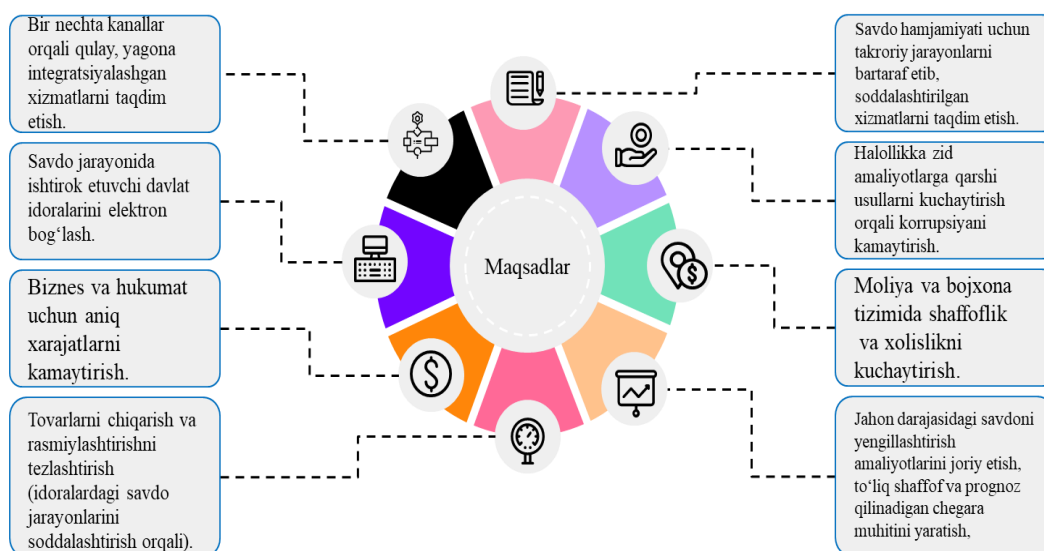
yetakchi agentlik tomonidan markazlashtirilgan holda boshqariladi, bu tegishli davlat organlari va idoralarga o'z maqsadlariga mos keladigan ma'lumotlarni olish yoki undan foydalanish imkoniyatini beradi. Ushbu yagona darcha tizimi JSTning faoliyatida ham o'z aksini topgan.

Jahon Savdo Tashkiloti (JST) 2001-yilda Vazirlar konferensiyasi deklaratsiyasi bilan boshlangan Doha raundi muzokaralaridan beri global savdoni osonlashtirish bo'yicha muzokarlarda faol ishtirok etib kelmoqda. Savdoni osonlashtirishga oid aniq kelishuvlar, shu jumladan so'nggi yillarda *yagona darcha* tizimlari, JST doirasidagi asosiy muzokara mavzularidan biriga aylandi.

BMTning G'arbiy Osiyo Iqtisodiy va Ijtimoiy Komissiyasi (ESCWA) va ushbu hisobot nuqtayi nazaridan qaranganda, savdoni osonlashtirish va yagona darcha tizimlari eng dolzarb masalalardan hisoblanadi¹⁰.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdoni Yengillashtirish va Elektron Biznes Markazi (UN/CEFACT) 33-tavsiyasiga ko'ra, *Yagona darcha* — bu "tovar va transportda ishtirok etuvchi tomonlarga barcha import, eksport va tranzitga oid tartibga solish talablari uchun standartlashtirilgan ma'lumot va hujjatlarni yagona kirish nuqtasiga topshirishga imkon beruvchi *"inshoot"*¹¹.

JSTning Savdoni osonlashtirish to'g'risidagi bitim (TFA) bo'yicha *yagona darcha tizimi* - import, eksport va tranzitni tartibga soluvchi barcha talablarni qondirish uchun yagona kirish nuqtasi orqali standartlashtirilgan ma'lumotlar va hujjatlarni taqdim etish imkonini beruvchi tuzilma hisoblanadi. JSTga a'zo davlatlar zamonaviy, samarali va shaffof savdo muhitini rivojlantirish maqsadida TFAning 10.4-moddasining bir qismi sifatida bunday tizimlarni joriy etishlari shart deb takidlangan¹². 23.1-modda bo'yicha esa milliy savdoni yengillashtirish qo'mitasi (NTFC) Milliy yagona darchani yaratish va monitoring qilish uchun tegishli hukumatlararo mexanizm sifatida qaratiladi¹³.

14
1-rasm. Milliy yagona darchaning asosiy maqsadlari

"Yagona darcha" loyihasi muvaffaqiyatli amalga oshirishning eng muhim sharti hukumat va tegishli davlat organlarining siyosiy irodasi hamda ishtirokchilarning har tomonlama qo'llab-quvvatlashi va ishtiroki hisoblanadi.

Milliy yagona darchaning hukumat va savdoga foydali ta'sirlari. Yagona darcha hukumat tizimlari va jarayonlarini uyg'unlashtirib, biznes bilan ochiq va qulay muloqotni ta'minlaydi. Barcha hujjatlar yagona markaz orqali topshirilgani sababli ma'lumotlarni tez va aniq tekshirish hamda tegishli idoralarga tarqatish samarali bo'ladi. Bu esa savdoga oid idoralar o'rtasida muvofiqlashtirish va hamkorlikni kuchaytiradi hamda xavflarni boshqarish imkoniyatini oshiradi. To'lov tizimining joriy etilishi boj va boshqa to'lovlarning tez va aniq amalga oshirilishini ta'minlaydi. Tarif stavkalari va tartibiy talablar bo'yicha

yangilanib turuvchi ma'lumotlar xatolarini kamaytirib, tadbirkorlarning qonunlarga rioya qilishini oshiradi. Shu bilan birga, hujjatlarni yig'ish va boshqarish jarayoni soddalashtirib, inson va moliyaviy resurslar tejab, muhim sohalarga yo'naltiriladi. Savdo sohasida yagona darcha orqali tadbirkor barcha zarur hujjat va ma'lumotlarni bir marta topshirib, barcha davlat idoralarga yetkazishi mumkin. Bu tizim hujjatlar va to'lovlarni tezroq va aniqroq qayta ishlash imkonini berib, yuklarning tezroq bojdand o'tishi va ta'minot zanjirining jadallashishini ta'minlaydi. Shuningdek, oshkorlik va oldindan bashorat qilish imkoniyatlari ortib, korrupsiya xavfi kamayadi. Yagona darcha savdo qoidalari va talablariga oid yangilanadigan ma'lumotlarni markazlashtirgan holda, ma'muriy xarajatlarni kamaytiradi va tadbirkorlarning rioya qilish darajasini oshiradi.

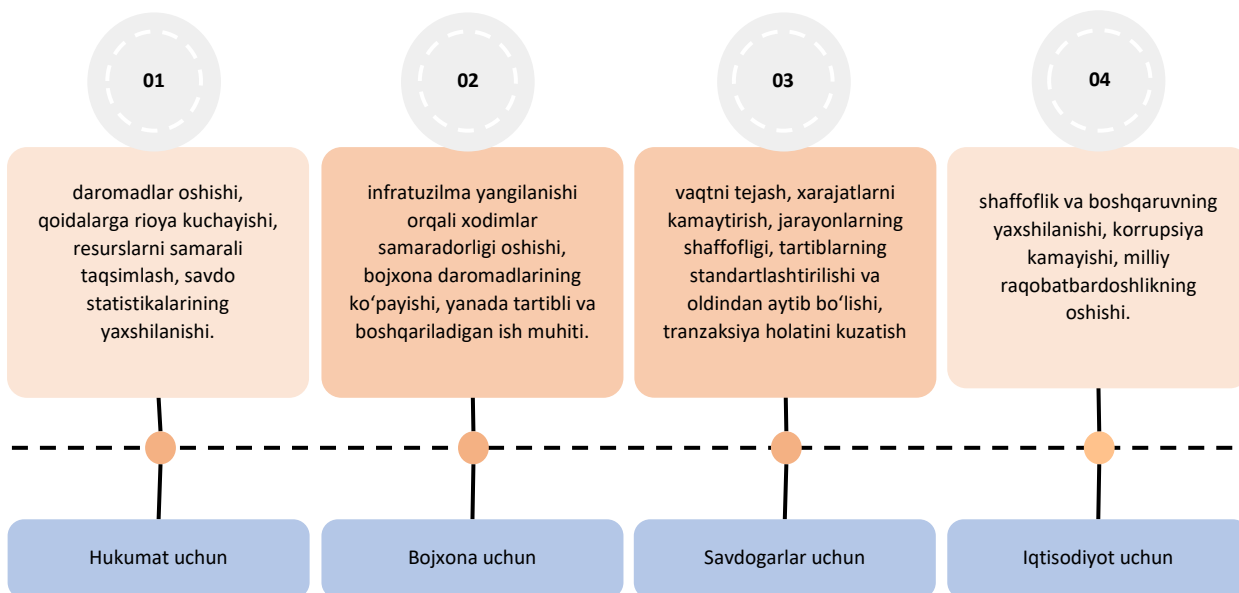
¹⁰ https://www.wto.org/english/tratop_e/tradfa_e/case_studies_e/escwa_e.pdf

¹¹ https://unece.org/sites/default/files/2020-12/ECE-TRADE-352_Rev.1E_Rec33_2020Edition.pdf

¹² https://unctad.org/system/files/official-document/wto-technical-note_ch10a10-04_en.pdf#:~:text=Single%20Window:%20Article%2010.4%20Adopting%20a%20system,documents%20and%20data%20requirements%20to%20government%20agencies.

¹³ <https://unctad.org/news/advancing-digitalization-trade-partnerships-national-trade-facilitation-committees-platform>

¹⁴ Ma'lumotlar asosida muallif ishlarnasi

2-rasm. Milliy yagona darcha tizimining foydalari¹⁵

Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tadqiqotlari Osiyoda savdoni yengillashtirish islohotlari orqali savdo xarajatlarni 17,2% ga kamaytirish mumkinligini, Yevropa va Markaziy Osiyoda esa 14,8% ga kamaytirish mumkinligini baholaydi¹⁶.

Milliy yagona darcha (MYD) tizimi chegara nazoratini yaxshilashning amaliy vositasini taqdim etadi. MYDning chegara nazorati tartiblarini soddalashtirish, vaqt va xarajatni kamaytirish ta'siri yaxshi hujjatlashtirilgan:

Singapur MYOni qabul qilganidan keyin, savdo hujjatlarini qayta ishlash vaqti 4 kundan 15 daqiqagacha qisqargan, to'lovlar 6-13\$ dan 2.10\$ ga qisqargan, topshiriladigan hujjatlar soni 4-20 tadan, 1 ta elektron hujjatga o'zgargan¹⁷. Tailandda MYD yordamida savdoni yengillashtirish ortiqcha jarayonlarni yo'q qildi va eksport muddati

2006-yildagi 24 kundan 2009-yilda 14 kungacha qisqardi. Xitoy, Gonkongda MYDdan yillik tejash HK\$1,3 milliard deb baholangan. Koreya Respublikasida avtomatlashtirilgan axborot tranzaksiyasi tizimi taqdim etuvchi uTradeHubdan biznes hamjamiyatining jami tejashlari \$1,819 milliard deb baholangan¹⁸. Tejashlarga quyidagilar kiradi: e-hujjatlardan foydalanish orqali uzatish xarajatlarni kamaytirish, ma'muriy ishlarni avtomatlashtirish orqali unumdorlikni oshirish, va IT yordamida ma'lumot va hujjatlarni boshqarish, saqlash va qayta olishni yaxshilash.

Hozirgi kunda JSTga a'zo bo'lgan davlatlarning 111 tasi Milliy yagona darcha tizimidan foydalanishadi¹⁹ va MYDlar turli rivojlanish bosqichlarida.

1-jadval

Milliy yagona darcha tizimidan foydalanayotgan davlatlar²⁰

10 yildan ortiq vaqt ishlayotgan MYOlar, mamlakatdagi barcha davlat organlarni qamrab oladi	MYO joriy qilingan, lekin hali barcha davlat tashkilotlarni to'liq qamrab olish yo'lida	MYO asoslarini kuchaytirish harakatida
Indoneziya (INSW) ²¹ ,	Kanada (SWI) ²² ,	Avstraliya
	Chili (SICEXChile) ²³ ,	Maldiv orollari
Singapur (NTP/TradeNet) ²⁴	Kosta Rika (VUCE CR) ²⁵ ,	Bangladesh
	Kenya (Kenya TradeNet) ²⁶ ,	Buyuk Britaniya
Janubiy Koreya (UNIPASS/uTradeHub) ²⁷	Yangi Zelandiya (TSW) ²⁸ ,	
	Pokiston (PSW) ²⁹ ,	
	Peru (VUCE PERU) ³⁰ ,	
	AQSh (ACE) ³¹	

Masalan, Buyuk Britaniya Single Trade Window (Preparation) Regulations va Electronic Trade Documents Act (ETDA) asosida o'zining MYO tizimini rejalashtirmoqda³².

¹⁵ Ma'lumotlar asosida muallif ishlamasi

¹⁶ OECD. 2018. Trade Facilitation and the Global Economy. Paris.

¹⁷ <https://www.customs.gov.sg/businesses/national-single-window/tradenet/>

¹⁸ https://www.adb.org/sites/default/files/publication/794341/national-single-window-guidance-note_1.pdf#page=15

¹⁹ <https://tfadbatabase.org/en/information-for-traders/operation-of-the-single-window>

²⁰ <https://www.tradeready.ca/2024/featured-stories/simplifying-international-trade-with-single-windows/>

²¹ <https://insw.go.id/>

²² <https://www.cbsa-asfc.gc.ca/prog/sw-gu/menu-eng.html>

²³ <https://www.sicexchile.cl/>

²⁴ <https://www.customs.gov.sg/businesses/national-single-window/tradenet/>

²⁵ <https://www.vuce.cr/en/about-vuce>

²⁶ <https://www.kentrade.go.ke/single-window-system>

²⁷ <https://www.utradehub.or.kr/>

²⁸ <https://www.tsw.govt.nz/external/application/login/app.html>

²⁹ <https://www.psw.gov.pk/>

³⁰ <https://www.vuce.gob.pe/>

³¹ <https://www.cbp.gov/trade/automated>

³² <https://www.gov.uk/government/publications/uk-single-trade-window-discussion-paper>

Mavrikiy, Shvetsiya, Niderlandiya va AQSHning Yagona darcha tizimini yaratishdagi tajribalari³³

Bo'lim	Mavrikiy	Shvetsiya	Niderlandiya	AQSH
Tizim nomi	TradeNet	Virtual bojxona idorasi - Virtual Customs Office (VCO)	VIPPROG / Yuklarni rasmiylashtirish punkti /Cargo Clearance Point (CCP)	Xalqaro savdo ma'lumotlari tizimi (ACE tarkibida)
Boshlanishi	1994 (bosqichma-bosqich joriy qilingan)	2000-yillar, davlat siyosati asosida	1994 (CCP tashkil etilgan)	1990-yillar (FACET tavsiyasi, vitse-prezident topshirig'i)
Texnologiya	EDI asosida, elektron deklaratsiya va hujjatlar	Internet, EDIFACT, SMS xabarnoma	EDI (IATA Freight Forward Message, SITA – Cargonaut orqali)	Internet, xalqaro data standartlari (WCO, UN/CEFACT, ISO)
Ishtirok-chilar	Bojxona, Ekspeditorlar, Yuk tashish agentlari, banklar, hukumat agentliklari, biznes	Bojxona, Qishloq xo'jaligi boshqarmasi, Savdo kengashi, Politsiya, Soliq boshqarmasi, Shvetsiya Statistikasi	Bojxona, 10+ nazorat agentliklari (immigratsiya, sog'liqni saqlash, veterinariya, transport, o'simlik nazorati)	CBP (Customs), PGA'lar, interagency Board of Directors
Moliyalash tirish	Davlat-xususiy sheriklik, xizmat pullik ("pay-as-you-use")	To'liq davlat mablag'i, barcha xizmatlar bepul	Bojxona – Cargonaut'ga to'lov qiladi, hamkorlik asosida	Federal hukumat mablag'i, ACE bilan birlashtirilgan
Xizmatlar	Elektron bojxona ruxsatlari, kirish ruxsatnomalari, konteyner ko'chirish, import/eksport litsenziyalari	150+ e-xizmat, litsenziyalari, kurslar, SMS yangiliklar, 10 til qo'llab-quvvatlandi	Risk-profillar asosida axborotni tahlil qilish, agentliklarga uzatish, bir vaqtning o'zida qo'shma tekshiruvlarni muvofiqlashtirish	Standart ma'lumot to'plami (<200 element), yagona ma'lumot bazasi, import/eksport va tranzit uchun yagona darcha
Natija	Rasmiylashtirish vaqti 4 soatdan 15 daqiqaga qisqardi, 1% YalMni tejash	80% vaqt tejaladi, 54% pul tejaldi, 72% moslashuvchanlik oshdi, 65% sifat yaxшилandi	Yuk tashishda kamroq kechikish, tezroq rasmiylashtirish, deklaratsiya topshirishda xodim xarajatlari kamayishi	3000 ta ma'lumot tahlil qilinadi → 200 element SDS, xalqaro standartlashtirish, ACE bilan integratsiya
Xalqaro tajriba	Gana – TradeNetni moslashtirib qo'llagan	—	—	NATAP (Kanada, Meksika), ITP (Buyuk Britaniya) – xalqaro prototiplar
Asosiy xususiyat	O'zini-o'zi moliyalashtiruvchi, bosqichma-bosqich joriy etilgan	Bepul, foydalanuvchi uchun qulay, davlat siyosati asosida	Ko'p agentlik tekshiruvlarini birlashtirish (CCP)	Xalqaro standartlarga mos, huquqiy asoslar, kuchli siyosiy qo'llab-quvvatlash

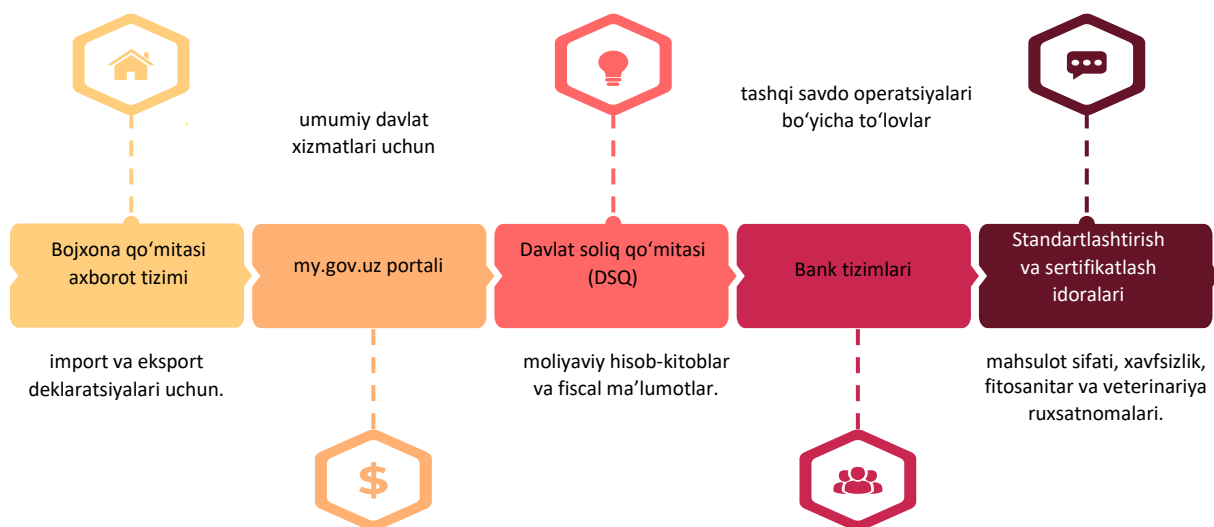
Mavrikiy, Shvetsiya, Niderlandiya va AQSHning tajribasi shuni ko'rsatadiki, barcha mamlakatlarda yagona darcha tizimida bojxona asosiy rolni o'ynaydi, ammo boshqa nazorat organlari ham faol ishtirok etadi. Ularning barchasi Tizimlar o'rtasida hujjatlarni elektron almashish standarti yoki internet texnologiyalari asosida ishlaydi va elektron hujjatlar almashinuviga tayangan. Loyiha maqsadi umumiy: vaqtni qisqartirish, xarajatlarni kamaytirish va jarayonlarni shaffof qilish. Har bir tizim hukumatning siyosiy qo'llab-quvvatlashi asosida joriy etilgan. Moliyalashtirishda farqlar mavjud: Mavrikiy "pay-as-you-use" tamoyiliga asoslanib o'zini-o'zi moliyalashtirsa, Shvetsiya davlat mablag'lari hisobidan bepul xizmat ko'rsatadi, Niderlandiya bojxona to'lovlari va xususiy sheriklar orqali ishlaydi, AQSH esa federal byudjetga tayangan. Xizmatlar ko'lamida ham tafovutlar mavjud: Mavrikiy asosan bojxona va bank operatsiyalarini qamrab olsa, Shvetsiya soliqlar, statistika va SMS xizmatlarini ham qo'shgan, Niderlandiya butun yuk tashish jarayonini birlashtiradi, AQSH esa import, eksport va tranzit uchun yagona standart bazani yaratgan.

Natijalar samarali bo'lgan: Mavrikiyda rasmiylashtirish vaqti 4 soatdan 15 daqiqaga qisqargan, Shvetsiyada vaqt 80 foizga va xarajatlar 54 foizga kamaygan, Niderlandiya yuk kechikishlarini bartaraf etgan, AQSH esa ma'lumot maydonlarini 3000 tadan 200 taga qisqartirgan. Shu bilan birga, Mavrikiy o'z tajribasini Ganaga eksport qilgan bo'lsa, AQSH NAFTA va boshqa xalqaro hamkorlik loyihalarini amalga oshirgan.

Muhokama. O'zbekiston sharoitida "Milliy Yagona Darcha" tizimini tatbiq etish masalasi hali to'liq ishlab chiqilmagan hamda xalqaro tajriba asosida kompleks o'rganilmagan. Davlat bojxona qo'mitasi va boshqa idoralar tomonidan ayrim elektron xizmatlar joriy etilgan bo'lsa-da, ular to'liq integratsiyalashmagan va JSTning Savdo tartib-taomillarini soddalashtirish to'g'risidagi bitimining (Trade Facilitation Agreement, TFA, 10.4-modda) talablariga mos kelmaydi.

Mavjud elementlar va integratsiya zarurati: Hozirda O'zbekistonda quyidagi alohida-alohida "yagona darcha" elementlari mavjud:

³³ Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdoni osonlashtirish va elektron biznes markazi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.
https://unece.org/fileadmin/DAM/cefact/recommendations/rec33/rec33_trd352e.pdf

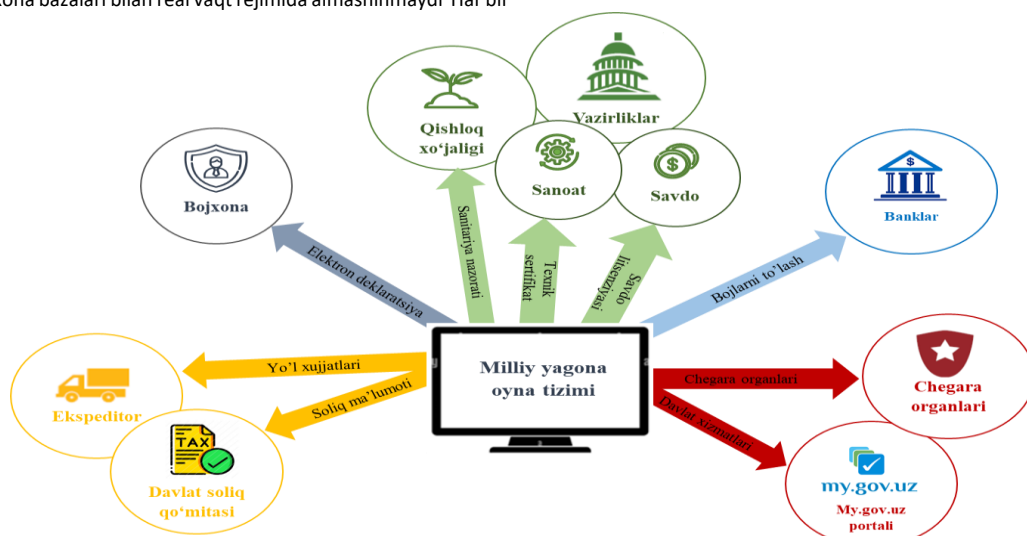
3-rasm. O'zbekistonda mavjud alohida yagona darchalar³⁴

- Bojxona qo'mitasi axborot tizimi – import va eksport deklaratsiyalari uchun.
- my.gov.uz portali – umumiy davlat xizmatlari uchun.
- Davlat soliq qo'mitasi (DSQ) – moliyaviy hisob-kitoblar va fiscal ma'lumotlar.
- Bank tizimlari – tashqi savdo operatsiyalari bo'yicha to'lovlar.
- Standartlashtirish va sertifikatlash idoralari – mahsulot sifati, xavfsizlik, fitosanitar va veterinariya ruxsatnomalari.

Ammo bu tizimlar o'zaro integratsiyalashmagan. Tadbirkor eksport ruxsatnomasi olish uchun bir nechta idoralarga alohida murojaat qiladi. Fitosanitar va veterinariya sertifikatlari bojxona tizimi bilan bevosita bog'lanmagan. Bank to'lovlari va moliyaviy ma'lumotlar soliq va bojxona bazalari bilan real vaqt rejimida almashinmaydi. Har bir

idora alohida platformada ishlaydi, bu esa tadbirkorlar uchun qo'shimcha vaqt va xarajat talab qiladi. Shu sababli, JST talablariga mos to'liq Milliy Yagona Darcha tizimini loyihalash O'zbekiston uchun ilmiy va amaliy jihatdan yangilik hisoblanadi. Bunday tizim joriy etilishi nafaqat tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, balki eksport-import jarayonlarini tezlashtiradi va xalqaro savdoda ishonchli hamkor sifatida O'zbekistonning imidjini oshiradi.

Bu Milliy yagona darcha tizimida import, eksport va tranzitga oid barcha ma'lumotlar yagona axborot platformasiga topshiriladi va davlat idoralari o'rtasida avtomatik almashinadi. O'zbekiston sharoitida mazkur tizimni loyihalash savdo xarajatlarini kamaytirish, eksport-import jarayonlarining shaffofligini oshirish va JST talablariga to'liq moslashish imkonini beradi.

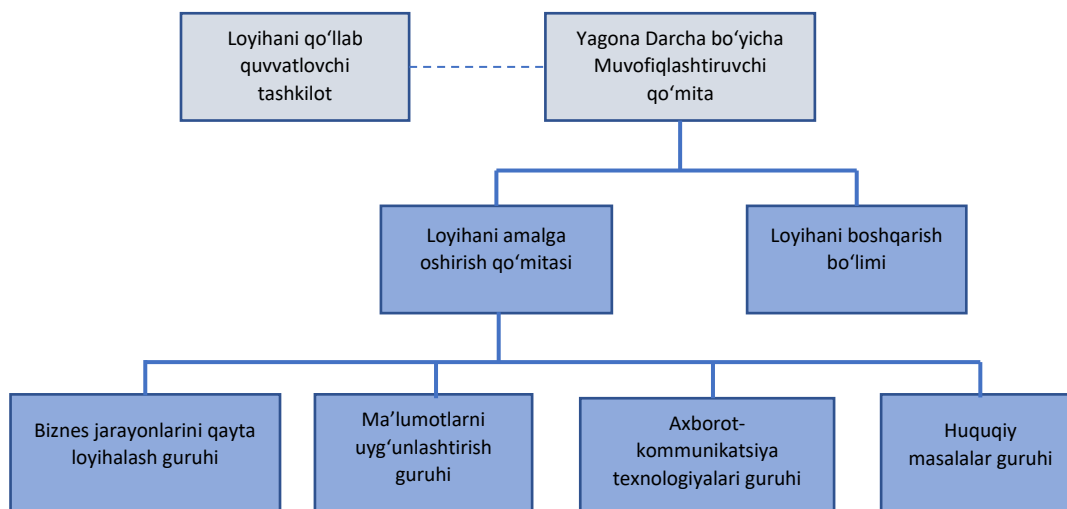
4-rasm. O'zbekistonda Milliy yagona darcha tizimining integratsiyalashgan sxemasi³⁵

Yuqoridagi sxemada barcha idoralar Milliy Yagona Darcha tizimiga ulanadi. Tadbirkor faqat bir martalik elektron ariza topshiradi, ma'lumotlar avtomatik tarzda tegishli idoralarga yetkaziladi va qayta ishlanadi. MYD tizimi – markaziy tugun sifatida ishlaydi. Xususi sektor va davlat idoralari o'rtasida hujjat va ma'lumotlar bir marta taqdim qilinib, barcha tashkilotlarga yetkaziladi. Bojxona va boshqa nazorat idoralari MYD orqali o'z xizmatlarini onlayn ko'rsatadi. Chegarada nazorat qiluvchi tartibga soluvchi agentliklar ma'lumot almashinuvida MYD tizimidan foydalanadi.

MYD loyihasining oldinda turgan murakkab dizayn bosqichlarini muvofiqlashtirish va hal etish uchun samarali boshqaruv tuzilmasi zarur. Institutsional islohotlar faqat bitta hukumat idorasini qamrab olganda ham murakkab bo'lsa, MYD kabi ko'plab agentliklar ishtirok etadigan holatlarda risk va muammolar yanada ko'payadi. Shu bois, MYD muhitiga oid islohot jarayoni turli ish komponentlarini qo'llab-quvvatlaydigan boshqaruv tuzilmasi bilan mustahkamlanishi lozim. - rasmda amaliy boshqaruv tuzilmasi keltirilgan.

³⁴ Muallif ishlanmasi

³⁵ Muallif ishlanmasi

5-rasm. Milliy yagona darcha boshqaruv tuzilmasi³⁶

Milliy yagona darcha tizimini joriy etishda aniq boshqaruv mexanizmi zarur. -rasm ushbu jarayonning amaliy boshqaruv tuzilmasini ko'rsatadi. Yagona Darcha bo'yicha Muvofiqlashtiruvchi qo'mita:

- Tizimning umumiy maqsad va strategiyasini belgilaydi.
 - Hukumat siyosiy manfaatlarini himoya qiladi va ustuvor yo'nalishlarni tanlaydi.
 - Vazirliklar va idoralar o'rtasida hamkorlikni ta'minlaydi.
 - Tizim operatori faoliyatini nazorat qiladi.
 - Odatda hukumatning eng yuqori darajasi tomonidan tayinlanadi va siyosiy qo'llab-quvvatlashni kafolatlaydi.
- Loyihani qo'llab quvvatlovchi tashkilot – odatda Bosh vazirlik yoki Moliya/ Savdo vazirligi vakili bo'ladi.
- Idoralararo muvofiqlashuv va davomiy siyosiy e'tiborni ta'minlaydi.

Loyihani boshqarish bo'limi (Project Management Unit - PMU)

- Har tomonlama koordinatsiya qiladi va loyihaning "master rejasini" tayyorlaydi.

- Texnik masalalarni hal qiladi, muammolarni yuqoriga ko'taradi.

- Axborot tarqatish, monitoring va hisobotlarni yuritadi.

Loyihani amalga oshirish qo'mitasi (Project Implementation Committee)

- Texnik yo'nalishlarni belgilaydi va loyihaning sifatini, muddatini va risklarini nazorat qiladi.

- Ishchi guruhlar faoliyatini boshqaradi va kelishmovchiliklarni bartaraf etadi.

- Odatda yetakchi agentlik – bojxona yoki savdo vazirligi raislik qiladi.

Ishchi guruhlar:

- Biznes jarayonlarini qayta loyihalash guruhi;
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari guruhi;
- Huquqiy masalalar guruhi;
- Ma'lumotlarni uyg'unlashtirish guruhi

Guruhlar davlat idoralari, xususiy sektor va tashuvchi kompaniyalar vakillaridan iborat bo'ladi. Bu tuzilma orqali barcha darajadagi siyosiy, texnik va institutsional jarayonlar muvofiqlashtiriladi hamda Milliy yagona darcha samarali ishlashiga zamin yaratiladi.

Xulosa. Milliy yagona darchani joriy etish davlatimiz uchun bir qator afzalliklari mavjud bo'lib, bojxona jarayonlari tezlashadi, deklaratsiyalarni ko'rib chiqish va yuklarni rasmiylashtirish vaqti sezilarli qisqaradi. Qog'oz hujjatlar bilan ishlash va ortiqcha tashriflar yo'qoladi, xarajatlar kamayadi. Elektron tizim korrupsiya omillarni kamaytiradi, natijada shaffoflik oshadi. Bojxona qo'mitasi, Savdo vazirligi va boshqa davlat organlari yagona platformada ishlaydi-idoralararo integratsiya vujudga keladi. Eksportyor va importyor uchun onlayn xizmatlar joriy etilib, vaqt va mablag' tejraladi. Biroq, Milliy yagona darchaning ba'zi kamchiliklari ham bor, ya'ni texnik infratuzilma yetishmovchiligi, kadrlar malakasini oshirish talab etiladi. MYD tizimi O'zbekistonning xalqaro savdoda raqobatbardoshligini kuchaytiradi va mamlakatning JST savdo shartnomalariga qo'shilish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.09.2023-yildagi PF-158-son, <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>

2. **United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business (UN/CEFACT).** (2005). *Recommendation No.33: Establishing a Single Window to Enhance the Efficient Exchange of Information Between Trade and Government.* URL: <https://unece.org/trade/uncedfact/rec33>

3. **Asian Development Bank (ADB).** (2017). *National Single Window: Guidance Note.* URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/822566/national-single-window-guidance-note.pdf>

4. **ESCWA (UN Economic and Social Commission for Western Asia).** (2011). *Single Window in WTO.* URL: <https://hdl.handle.net/20.500.11822/2075>

5. **Widdowson, D., Blegen, B., Short, G., Lewis, G., Garcia-Godos, E., & Kashubsky, M.** (2018). *Single Window in the Context of the WTO Trade Facilitation Agreement.* *World Customs Journal*, 13(1), 3–19. URL: <https://www.worldcustomsjournal.org/api/v1/articles/116203-single-window-in-the-context-of-the-wto-trade-facilitation-agreement.pdf>

6. **World Customs Organization (WCO).** (2022). *WCO Data Model Version 4.0 — A Guide to Single Window Interoperability.* URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/tools/data-model.aspx>

7. **OECD.** (2023). *Trade Facilitation Indicators Database and Single Window Implementation Trends.* URL: <https://www.oecd.org/trade/topics/trade-facilitation>

8. **Tijan E.** (2019) "Maritime National Single Window—A Prerequisite for Sustainability in Seaport Business." *Sustainability*, 11(17): 4570. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11174570>

9. **Widdowson D., Blegen B., Short G., Lewis G., Garcia-Godos E., Kashubsky M.** (2018) "Single window in the context of the WTO Trade Facilitation Agreement." *World Customs Journal*, Vol. 13 No.1. PDF: <https://www.worldcustomsjournal.org/api/v1/articles/116203-single-window-in-the-context-of-the-wto-trade-facilitation-agreement.pdf>

10. **Martínez-Zarzoso I., Chelala S.** (2020) "The impact of single windows on trade." *The World Economy*, 43(10): 2549-2573. PDF: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/217230/1/1698313632.pdf>

11. **Akbar S., Mendoza M.W., Febriansyah** (2025) "ASEAN Single Window Implementation: Exploring Benefits, Challenges, Solutions and Future Roadmap." *Journal of Principles Management and Business*, Vol.

³⁶ Muallif ishlanmasi

04, No. 01, 186-209. DOI: ko'rsatilgan emas. PDF ResearchGate: https://www.researchgate.net/publication/393734688_ASEAN_Single_Window_Implementation_Exploring_Benefits_Challenges_Solutions_and_Future_Roadmap

12. Asian Development Bank (ADB). (2017) *National Single Window: Guidance Note*. PDF: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/822566/national-single-window-guidance-note.pdf>

13. <https://www.customs.gov.sg/businesses/national-single-window/tradenet/>

14. <https://tfadatabase.org/en/information-for-traders/operation-of-the-single-window>

15. <https://www.tradeready.ca/2024/featured-stories/simplifying-international-trade-with-single-windows/>

16. https://www.wto.org/english/tratop_e/tradfa_e/case_studies_e/escwa_e.pdf

17. <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/single-window/compendium/swcompendiumvol1parti.pdf>

18. <https://www.cbsa-asfc.gc.ca/prog/sw-gu/menu-eng.html>

19. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/217230/1/1698313632.pdf>

20. <https://www.gov.uk/government/publications/uk-single-trade-window-discussion-paper>